

Nyt fra Sprognævnet

1992/3 · september

Den indre svinehund

Af Jørgen Schack

I aviser, tv og radio støder man med jævne mellemrum på udtrykket *den indre svinehund*. Det optræder især i – variationer over – en bestemt ordforbindelse, nemlig *appel til den indre svinehund i mennesket*.

Den indre svinehund stammer fra tysk (*der innere Schwein(e)hund*) og er ifølge dtv-Wörterbuch der deutschen Alltagssprache (1971) opstået blandt soldater der gjorde tjeneste ved fronten under første verdenskrig. Det blev her brugt om 'kujonagtig adfærd, mangel på mandig optræden; ynkeligt sindelag'.

Herhjemme forbindes udtrykket navnlig med den tyske socialdemokrat Kurt Schumacher, der var medlem af Rigsdagen 1930-33. Kurt Schumacher blev i 1932 af nazisterne beskyldt for – sammen med de øvrige socialdemokrater – at tilhøre et parti af desertører. I sit svar på tiltale til nazisterne sagde Schumacher bl.a.:

Die ganze nationalsozialistische Agitation ist ein dauernder Appell an den inneren Schweinehund des Menschen. Wenn wir irgend etwas beim Nationalsozialismus anerkennen, dann ist es die Tatsache, dass ihm zum ersten Mal in der deutschen Politik die restlose Mobilisierung der menschlichen Dummheit gelungen ist. (Hele den nationalsocialistiske

agitation er en permanent appel til den indre svinehund i mennesket. Hvis der er noget som vi anerkender hos nationalsocialismen, så er det den kendsgerning at det for første gang i tysk politik er lykkedes helt og holdent at mobilisere den menneskelige dumhed).

Schumacher har så vidt vi kan skønne ud fra vores kilder, brugt udtrykket *appel til den indre svinehund i mennesket* om nazisternes bejlen til de allerlaveste instinkter som ligger (mere eller mindre) skjult i de fleste mennesker. Udtrykket har altså hos Schumacher fået en anden betydning end den det havde for de tyske soldater under første verdenskrig.

Sprognævnet har første gang noteret det danske udtryk *den indre svinehund* i 1970. Da udtrykket dukkede op i den danske form, blev det fortrinsvis brugt i beskrivelser af nazismen:

.. indtil nazismen ved udnyttelse af tysk raseri over Versaillestraktaten, ved appeller til 'menneskets indre svinehund', og ved bluff .. eksploderede og terroriserede. (Information 1.10.1970).

Og udtrykket optræder stadig hyppigst i sammenhænge der er beslægtede med den Schumacher brugte det i i sin karakteristik af nazismen:

Tendenserne til den lille fascisme er tydelige. Den snigende misundelse. Tillukketheden og intolerancen. Vi må faneme ikke begynde at fodre den lille, indre svinehund, så den vokser

sig fed. Vi skal derimod dressere den – holde den i ave. (Aktuelt 7.4.1985).

Fra midten af 70'erne ses *appel til den indre svinehund* ofte brugt som karakteristik af den form for journalistik der praktiseres i den mere sensationslystne del af dagspressen. Fra omkring samme tidspunkt anvendes det desuden ikke sjældent i fremstillinger af Fremskridtspartiets udtalelser om genindførelse af dødsstraffen i Danmark, om indvandrende m.m.:

Det er givet, at Glistrup rent faktisk tænker mere nuanceret, end han har udtalt sig. Det er således helt åbenbart, at han af politiske grunde har valgt at appellere til den indre svinehund i mennesket. Til hetzen og til lynchstemningen mod folk, der er anderledes og som i forvejen har mange problemer i det danske samfund. (Information 3.9.1977).

Herudover er *den indre svinehund* siden begyndelsen af 80'erne af og til blevet brugt i en mere generel, svækket betydning, nemlig som betegnelse for intolerance, selvtilstrækkelighed, snæversyn og lign. i al almindelighed.

Jørgen Schack (f. 1961) er forsker i Dansk Sprognævn.

NYE ORD

I åndernes rige

Om *bachelor*, *licentiater* og *ph.d.* er mv.

Af Henrik Galberg Jacobsen

Inden for de seneste år har vi fået en række nye akademiske grader i dansk. Det har givet anledning til forskellige problemer, hvoraf nogle er af sproglig art. Skal man fx skrive *Ph.D.* eller *ph.d.* når man skriver om den nye »lille doktorgrad«? Og udtales forkortelsen på dansk eller engelsk? Hvad hedder *bachelor* i flertal, *bachelor* eller *bachelors*? Og skal man sige *en BA* eller *en BA'er* om en der har bachelorgraden?

Den slags spørgsmål er der svar på her i artiklen. Svarene finder man lettest under de enkelte ord i den MINIORDBOG der udgør første halvdel af artiklen. I anden halvdel, med overskriften KOMMENTARER, er der så nærmere oplysninger om baggrunden for de nye betegnelser og motiveringer for nogle af de råd og anbefalinger Sprognævnet giver i miniordbogen.

MINIORDBOG

BA

(1) Akademisk grad som forudsætter et 3-årigt studium inden for det humanistiske, teologiske eller samfundsvidenskabelige område; (2) person der har denne grad.

Bøjning: *en BA, BA'en*; flertal: *BA'er, BA'erne*.

Udtale: [be-a], dvs. med de danske bogstavnavne.

Eksempler: *Hun er BA; Hun har en BA i historie;*

Hun har BA-graden; konsulent Lene Nielsen BA (eller konsulent, BA Lene Nielsen); Lene Nielsen BA (eller BA Lene Nielsen).

Historie: Betegnelsen er dannet efter den engelske titel *BA/B.A. (Bachelor of Arts 'bachelor i humaniora')*.

Bemærk især: (1) Forkortelsen skrives uden forkortelsespunktummer. (2) Entalsformen er *en BA* (altså ikke »en BA'er«).

bachelor

Person som har en BA (se ovenfor) eller BS (se nedenfor).

Bøjning: *en bachelor, bacheloren*; flertal: *bachelorer, bachelorerne*.

Udtale: [batsjelor]. I ental ligger trykket på første stavelse: [batsjelor, batsjeloren]; i flertal ligger trykket på tredje stavelse: [batsjelorer, bachelorerne].

Eksempler: *de bachelorstuderende; Hun er bachelor; Hun har bachelorgraden.*

Historie: Ordet *bachelor* er lånt fra engelsk, hvor det dels betyder 'ungkarl', dels betegner en person med en BA- eller en BS-grad. Bag det engelske ord ligger formentlig et latinsk *baccalarius*, der oprindeligt kunne bruges om en arbejder på et gods, og som i den akademiske verden kunne betegne en ældre studerende. Senere blev *baccalarius* ændret til *baccalaureus*, muligvis som resultat af en art sproglig vittighed (*bacca lauri* betyder 'laubær'). – I dansk har den latinske titel *baccalaureus* engang været brugt om personer med den laveste universitetsgrad. Graden blev afskaffet i 1775.

Ordet *bachelor* om (kommende) danske forhold har været brugt i hvert fald siden 1965. Bachelorgraden blev indført i 1988 (Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 557 af 15.9.1988 »om bachelorgraderne B.A. og B.S.«).

Bemærk især: Flertalsformen er *bachelorer* (altså ikke »bachelors«).

BS

(1) Akademisk grad som forudsætter et 3-årigt studium inden for det naturvidenskabelige eller sundhedsvidenskabelige område; (2) person som har en sådan grad.

Bøjning: *en BS, BS'en*; flertal: *BS'er, BS'erne*.

Udtale: [be-æs], dvs. med de danske bogstavnavne.

Eksempler: *Hun er BS; Hun har en BS i geografi;*

Hun har *BS-graden*; konsulent *Lene Nielsen BS* (eller *konsulent, BS Lene Nielsen*); *Lene Nielsen BS* (eller *BS Lene Nielsen*).

Historie: Betegnelsen er dannet på grundlag af den engelske titel *BS/B.Sc. (Bachelor of Science 'bachelor i en eksakt videnskab')*.

Bemærk især: (1) Forkortelsen skrives uden forkortelsespunktummer. (2) Entalsformen er *en BS* (altså ikke »en BS'er«).

lic.

Forkortelse af *licentiat* (se nedenfor).

Bøjning: fx *en lic.agro.*, *lic.-agro.en*; flertal: *lic.-agro.er*, *lic.agro.erne*.

Udtale: Den almindeligste udtale er [lik] med *c* udtalt som *k*, fx *lic.phil.* = [likfil]. Sprognævnet har tidligere anbefalet udtalen [lis] med *c* udtalt som *s* (som på svensk), men denne udtale har ikke vundet større udbredelse.

Eksempler: *lic.agro.*, *lic.phil.*, *lic.techn.*, *lic.-graden* (eller bedre: *licentiatgraden*); *adjunkt, lic.techn. Lene Nielsen*; *lic.techn. Lene Nielsen*.

Historie: Se under *licentiat*.

Bemærk især: (1) Der er ikke mellemrum mellem *lic.* og den efterfølgende fagbetegnelse, altså fx *lic.techn.* (2) Da forkortelsen ender med et punktum, sættes der ikke apostrof foran en bøjningsendelse, altså fx *lic.agro.en*, *lic.phil.er*.

licentiat

Person der har taget *licentiatgraden*, dvs. »den lille doktorgrad« mellem kandidatgraden og den traditionelle doktorgrad. *Licentiat* betegnes forskelligt alt efter hvilket fagområde de har erhvervet deres grad inden for, fx *lic.agro.* (landbrugsvidenskab), *lic.ling.merc.*, (erhvervsprog), *lic.phil.* (humaniora), *lic.techn.* (ingeniørvidenskab).

Bøjning: *en licentiat, licentiaten*; flertal: *licentiat*, *licentiaterne*.

Udtale: [lisentiat], altså med *c* udtalt som *s* og med tryk på sidste stavelse.

Eksempler: *licentiatbevis, licentiatforelæsning, licentiatgraden*.

Historie: Betegnelsen *licentiat* går tilbage til latin *licentiatus*, der betyder '(den) der har fået tilladelse'. I dansk blev *licentiattitlen* i 1700- og 1800-tallet brugt om personer som havde lov til at holde forelæsninger ved universitetet, praktisere som læ-

ge mv. *Graden* lå mellem *baccalaureusgraden* (se nærmere under *bachelor*) og *doktorgraden*. Den gamle *licentiatgrad* blev afskaffet lidt efter lidt i slutningen af 1800-tallet og i begyndelsen af 1900-tallet; i medicin blev den ophævet allerede i 1854, i teologi så sent som i 1917.

I 1950'erne blev betegnelsen *licentiat* taget op igen og *licentiatgraden* indført efterhånden for forskellige fagområder, fx *lic.pharm.* (farmaci, lægemiddelfremstilling; 1954) *lic.odont.* (tandlægevidenskab; 1956), *lic.phil.* (1969). Med Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 627 af 17.10.1988 blev betegnelsen *licentiat* erstattet af *ph.d.*; ordet *licentiat* bruges en enkelt gang i overskriften til bekendtgørelsen: »Bekendtgørelse om erhvervelse af *licentiatgraden*, Ph.D.«, men i selve bekendtgørelsen bruges kun *ph.d.* (»Ph.D.«). I bekendtgørelsen får også kandidater der tidligere har erhvervet *licentiatgraden*, lov til at kalde sig *ph.d.*

MA og MS

Overvejes som betegnelser for grader der forudsætter BA eller BS + yderligere to års studier (cand.mag.-niveau), og for personer der har disse grader.

Bøjning: *en MA, MA'en*; flertal: *MA'er, MA'erne*; *en MS, MS'en*; flertal: *MS'er, MS'erne*.

Udtale: [æm-a] og [æm-æs], dvs. med de danske bogstavnavne.

Eksempler: *Hun er MA; Hun har en MA i historie; Hun har MA-graden; adjunkt Lene Nielsen MA* (eller *adjunkt, MA Lene Nielsen*); *Lene Nielsen MA* (eller *MA Lene Nielsen*); *Hun er MS; Hun har en MS i geografi; Hun har MS-graden; adjunkt Lene Nielsen MS* (eller *adjunkt, MS Lene Nielsen*); *Lene Nielsen MS* (eller *MS Lene Nielsen*).

Historie: Betegnelserne er dannet på grundlag af de engelske titler *MA/M.A.* (Master of Arts 'magister i humaniora') og *MSc/M.Sc.* (Master of Science 'magister i en eksakt videnskab'). Betegnelserne er (endnu?) ikke indført som officielle betegnelser i dansk.

Bemærk især: (1) Forkortelserne skrives uden forkortelsespunktummer. (2) Entalsformerne er *en MA* (altså ikke »en MA'er«) og *en MS* (altså ikke »en MS'er«).

ph.d.

Person der har taget ph.d.-graden, dvs. »den lille doktorgrad« mellem kandidatgraden og den traditionelle doktorgrad. Bruges (i modsætning til *lic./licentiat*, se nærmere under *licentiat*) som fællesbetegnelse uden yderligere præcisering af det pågældende fagområde.

Bøjning: *en ph.d., ph.d.en*; flertal: *ph.d.er, ph.d.erne*.

Udtale: [pe-hå-de], dvs. med de danske bogstavnavne.

Eksempler: *ph.d.-studerende; ph.d.-forelæsning; Hun har en ph.d. i landbrugsvidenskab; ph.d.-graden; adjunkt, ph.d. Lene Nielsen; ph.d. Lene Nielsen.*

Historie: Betegnelsen *ph.d.* er lånt fra engelsk *Ph.D./PhD*, der er en forkortelse af det latinske *Philosophiae Doctor*, svarende til engelsk *Doctor of Philosophy*. Betegnelsen *ph.d.* blev indført som officiel akademisk titel i Danmark i 1988 til afløsning af *licentiat* (se nærmere under dette ord).

Bemærk især: (1) Sprognævnet anbefaler at betegnelsen på dansk skrives med små bogstaver, *ph.d.*, ligesom andre danske akademiske titler og grader, fx *cand.mag., dr.phil.* (2) Entalsformen er *en ph.d.* (altså ikke »en ph.d.er«). (3) Da betegnelsen ender med et punktum, sættes der ikke apostrof foran en bøjningsendelse, altså: *ph.d.en, ph.d.erne*. (4) Betegnelsen *ph.d.* sættes normalt foran navnet, fx *lektor, ph.d. Lene Nielsen*, i modsætning til på engelsk, hvor forkortelsen normalt står efter navnet (*Professor Jenny Cole Ph.D.*).

KOMMENTARER

En karriere på latin

I dansk har vi traditionelt brugt latinske betegnelser for de forskellige akademiske grader. For en mandlig studerende der ville læse dansk og fransk ved universitetet, og som begyndte at studere omkring 1970, kunne uddannelses- og karriereforløbet fx se sådan ud:

Han startede som *stud.mag.*, dvs. *studiosus magisterii* (egl.: 'studerende til læ-

rerembede'). Et par år efter tog han førstedel i hovedfaget dansk og blev *exam.art.*, dvs. *examinatus artium* (egl.: 'eksamineret i humaniora'). Efter yderligere 2-3 år var hovedfagseksamen hjemme og dermed titlen *cand.phil.*, dvs. *candidatus philosophiae* (egl.: 'kandidat i filosofi'; jf. at Det Humanistiske Fakultet tidligere hed Det Filosofiske Fakultet). Bifagseksamen i fransk blev taget ca. 2 år senere, og den studerende var nu *cand.mag.*, dvs. *candidatus magisterii*.

Vores nybagte *cand.mag.* søgte og fik derefter et *kandidatstipendium*, blev indskrevet som *licentiatstuderende* og erhvervede 3 år senere graden *lic.phil.* (se ordbogen ovenfor). Næste skridt på vejen var ansættelse ved et universitet som *adjunkt* (latin *adjunctus* 'tilknyttet') og fire år senere som *lektor* (latin *lector* 'den der forelæser'). Ca. 10 år efter sin kandidatseksamen forsvarede han sin *doktor-disputats* (latin *doctor* 'den der underviser' og *disputatio* 'drøftelse, afhandling') og blev *dr.phil.*, dvs. *doctor philosophiae*. Og lige nu går han og venter svar på en ansøgning om en stilling som *professor* (latin *professor* 'den der erklærer sig for kyndig'). – En kvinde der havde gennemløbet en tilsvarende karriere, ville have været betegnet på samme måde, bortset fra at *stud., cand.* osv. skulle opløses til hunkønsformerne *studiosa, candidata* osv.

Som forløbet er fremstillet i det foregående, illustrerer det med stor tydelighed latinens sproglige dominans i den akademiske verden. Indtil for nylig har man da også dannet nye betegnelser for akademiske grader på latin. Betegnelser som fx *cand.brom.* (bromatologi, lev-

nedsmiddelvidenskab), *cand.interpret.* (tolkning, oversættelse) og *cand.pæd.* (pædagogik) er således kommet til efter 1960. Og det vistnok nyeste skud på stammen er *cand.scient.bibl.* fra 1990 (Kulturministeriets bekendtgørelse nr. 231 af 10.4.1990). Det står for *candidatus* (hunkøn: *candidata*) *scientiae bibliothecariae*, dvs. kandidat i biblioteks- og informationsvidenskab, der i bekendtgørelsen yderligere er forsynet med de forklarende parenteser »(Master of Library and Information Science) (M.L.I.Sc.)«.

Til og med 1968 fik de nye studerende ved Københavns Universitet et akademisk borgerbrev affattet udelukkende på latin (dog ledsaget af en tryksag med »Uddrag af de akademiske love« på dansk). Latinens sidste bastion ved Københavns Universitet er formentlig beviset for den gamle doktordisputats, doktorbrevet, der stadig er skrevet udelukkende på latin.

Fra latin til engelsk

I de seneste årtier er engelske betegnelser begyndt at blande sig med de latinske. Ser vi således nærmere på vores studerende fra før, kan vi allerede i begyndelsen af hans studietid finde et eksempel. I sit andet studieår meldte han sig nemlig som vejleder og rådgiver for de helt nye studerende, blev *tutor* som det hed. Og mens han læste bifag, havde han nogle timer som undervisningsassistent i sit hovedfag med en af fagets faste lektorer som *supervisor*, dvs. som vejleder og tilsyn.

Ordene *tutor* og *supervisor* ser ganske vist latinske ud, og er da også oprindeligt latinske (latin *tutor* 'beskytter, værge'; *supervisor* egl.: 'den der har overopsynet'). Men vi har ikke desto mindre fået begge ord fra engelsk, hvad der bl.a. fremgår af at de (kan) udtales med delvis engelsk udtale, [tjutor] (ved siden af [tutor]) og [supervajsor].

I dag er islættet af engelske uddannelsesbetegnelser blevet yderligere forstærket. Efter 2-3 års studier bliver man ikke længere *exam.art.*, men *bachelor* (*BA* eller *BS*). Betegnelserne *cand.mag.*, *cand.scient.* mv. vil muligvis blive fortrængt af »master«-betegnelserne *MA* og *MS*. Tager man »den lille doktorgrad«, bliver man ikke længere *licentiat*, men *ph.d.* Man har i nogle år talt om *postgraduate* uddannelser når det drejer sig om uddannelser man tager efter fx en *cand.mag.*-eksamen; ordet *postgraduate* udtales ganske vist på dansk, men bag det ligger det engelske *postgraduate* (engelsk *graduate* betyder 'kandidat med eksamen fra et universitet'). Og på det allerseneneste har man kunnet se stillingsopslag hvor der annonceres efter ansøgere til *postdoc-stillinger*, dvs. stillinger for folk der med en *ph.d.-grad* eller tilsvarende har placeret sig på »efterdoktorniveau«.

... og til dansk?

Og hvad skal vi så gøre ved de engelske akademiske betegnelser der allerede er kommet ind i dansk, eller som er på vej ind?

Man kunne tænke sig at vi søgte at stritte imod ved at fastholde de latinske

betegnelser eller danne nye latinske betegnelser. For eksempel kunne man slå et slag for at den gode gamle danske titel *baccalaureus* blev indført i stedet for *bachelor*. Og på samme måde kunne man gå ind for at *licentiat*-betegnelsen blev bevaret som den danske betegnelse, og at *Ph.D.* kun skulle bruges som den engelske oversættelse af denne grad. Man ville så også slippe for at have to næsten ens betegnelser, *ph.d.* og *dr.phil.*, for de to forskellige doktorgrader.

En sådan politik er næppe realistisk, og den er næppe heller rimelig. Latinens gamle rolle som det internationale fællessprog er for længst udspillet, og det er i stigende grad engelsk der bruges når fx forskere af forskellig nationalitet skal kommunikere. Og tilsvarende er kendskabet til latin hos danskere, inkl. mange af de akademikere som erhverver de latinske titler, i støt tilbagegang, hvorimod kendskabet til engelsk bliver stadig bedre i store dele af befolkningen.

Det er derfor ikke så underligt at der er sket en bevægelse væk fra latin, og der er heller ikke meget at sige til at bevægelsen i høj grad går i retning af engelsk. Formålet med at indføre titler og betegnelser som *BA*, *BS*, *bachelor*, *ph.d.* i dansk har desuden været at få betegnelser i dansk som passer ind i det internationalt kendte engelsk-amerikanske uddannelsessystem. Det er i god overensstemmelse med denne bestræbelse at Københavns Universitets bevis for bachelorgraden er forsynet med oversættelse af den danske tekst til engelsk, og at beviset for *ph.d.*-graden er opbygget som to helt parallelle beviser, ét på

dansk (for »*Ph.D.*-graden«) og ét på engelsk (for »*Ph.D. Degree*«).

Det man kan gøre med de nye akademiske betegnelser fra engelsk, er at file dem lidt til, så de ikke kommer til at skille sig for meget ud fra deres danske (dvs. latinske) omgivelser i øvrigt.

Store eller små bogstaver?

Når vi fx skriver titler som *cand.mag.* og *dr.phil.* med små bogstaver, duer det ikke at skrive den nye titel med store bogstaver: *Ph.D.*

Sprognævnet anbefaler derfor den beskedne ydre fordanskning det er at skrive *ph.d.* (Det forhindrer naturligvis ikke at forkortelsen i overensstemmelse med de engelske retskrivningsregler skrives *Ph.D.* (eller *PhD*) når den bruges i en engelsk tekst). Den danske skrivemåde har desuden den fordel at den kan vise at graden er erhvervet i Danmark og ikke fx i USA.

Med eller uden punktum?

Når vi i dansk normalt skriver forkortelser som *HA* (erhvervsøkonomisk afgangseksamen), *HD* (erhvervsøkonomisk diplomprøve), *ED* (erhvervsproglig diplomprøve) uden punktum, bør der heller ikke være punktum i betegnelser som *BA*, *BS*, *MA*, *MS*.

Ental og flertal

På samme måde som Sprognævnet anbefaler at en person der har taget en *HA*-eksamen kaldes *en HA* (og ikke »en

HA'er«), anbefaler nævnet at en person med BA-graden kaldes *en BA* (og ikke »en BA'er«). Tilsvarende hedder det i flertal fx *to BA'er* (og ikke »to BA'ere«).

Og når det hedder fx *en cand.mag.* (og ikke »en cand.mag.er«), bør det også hedde *en ph.d.* (og ikke »en ph.d.er«).

Når vi i dansk har ord af typen *donor*, *doktor*, *monitor*, *tutor*, der i flertal hedder *donorer*, *doktorer*, *monitører*, *tutorer*, bør *bachelor* i flertal hedde *bachelorer* (og ikke »bachelors«).

Udtale

Når vi på dansk udtaler *lsd*, *PR/pr* (*public relations*) og andre oprindelig engelske forkortelser på dansk, [æl-æs-de] og [pe-ær], bør også forkortelser som *ph.d.*, *BA*, *BS*, *MA* og *MS* udtales på dansk. Sig derfor fx [pe-hå-de] og [be-a], og ikke »pi-æjdsj-di« og »bi-æj«.

Før eller efter navnet?

I danske adresser og lign. sættes en akademisk grad normalt foran navnet, fx i *lektor*, *cand.mag. Peter Schmidt*; *cand.-mag. Peter Schmidt*; *professor*, *dr.phil. Signe Holm*. Forkortelserne *HA*, *HD* og *ED* sættes dog normalt efter navnet, fx *direktør Ole Larsen HD*. På engelsk sættes graden normalt efter navnet, fx *John Mills MA*, *Professor Jenny Cole Ph.D.*

Når det gælder betegnelsen *ph.d.*, bør den på dansk behandles som fx *cand.-mag.* og *dr.phil.* og sættes foran navnet, fx *lektor, ph.d. Lene Nielsen*; *ph.d. Lene Nielsen*.

Vanskeligere er det med *BA*, *BS*, *MA* og *MS*. De svarer på den ene side til

betegnelser som *exam.art.* og *cand.-mag.*, hvad der peger i retning af at sætte dem foran navnet. På den anden side minder de meget om fx *HA* og *HD*, der ligesom visse andre særlig korte forkortelser (*MF*'medlem af Folketinget', *MB*'medlem af Borgerrepræsentationen') normalt sættes efter navnet. Efter Sprognævnets opfattelse vejer ligheden med *HA* mv. nok tungest, således at det vil være rimeligst også at placere *BA*, *BS*, *MA* og *MS* efter navnet, fx *konsulent Lene Nielsen BA*, *Lene Nielsen BA*. Placeringen foran navnet må dog også regnes for acceptabel, fx *konsulent, BA Lene Nielsen*.

Henrik Galberg Jacobsen (f. 1944) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

BØGER M. M.

Nye bøger fra Sprognævnet

Sprog i Norden 1992

1992-bindet af de nordiske sprognævns og Nordisk Sprogsekretariats fælles årsskrift, *Språk i Norden/Sprog i Norden*, udkom i Danmark i begyndelsen af juli.

Sprog i Norden 1992 indeholder en række artikler om de nordiske sprogs stilling i forhold til den europæiske integration. Allan Karker giver i sit bidrag, »Under fremmed åg. Et dansk præludium til den europæiske koncert«, et historisk overblik over forholdet mellem dansk og fremmede sprog i det danske kongehus og den danske statsadministration. Under overskriften »Drop it!« skriver Jørn Lund om det danske sprogs nuværende status, og Erik Hansen giver i artiklen »Det danske sprogs fremtid« et bud på hvad vi i sproglig henseende kan vente os af de kommende år. Derudover er der tilsvarende bidrag fra norske, svenske, finske og islandske forfattere.

Norden og det specifikt nordiske – set i en større europæisk sammenhæng – er emnet for Jean-François Battails bidrag, »Hur nordiskt är Norden«.

Bindet indeholder desuden de faste rubrikker om nordisk samarbejde og om nyere sproglitteratur.

Språk i Norden/Sprog i Norden 1992. Årsskrift for Nordisk sprogsekretariat og språknemndene i Norden. Nordisk sprogsekretariats skrifter 13. Cappelen – Almqvist & Wiksell – Gyldendal, 1992. 180 s. 65 kr. – Fås kun hos boghandlerne.

Sprognævnet på skærmen

1990/91 og 1991/92

Det tredje hæfte med miniartikler fra Dansk Sprognævns sprogrubrik i Danmarks radios tekst-tv er netop udkommet.

Hæftet indeholder de nye sprogsider fra sæsonerne 1990/91 og 1991/92. Her kan man bl.a. finde svar på følgende spørgsmål:

- Hvad er *cocooning*?
- Er *bronze* eller *bronce* korrekt?
- Hvad betyder forkortelsen *c.c.c.*?
- Hvordan udtales *encyklopædi*?
- Hedder det *Grusien* eller *Georgien*?
- Er der forskel på *whisky* og *whiskey*?
- Hedder det *sponsere* eller *sponsorere*?

Nogle af artiklerne er lavet som små opgaver, hvor læseren kan prøve sin viden om det danske sprog.

Foruden selve sprogsiderne indeholder hæftet et samlet register til de næsten 500 sprogsider der er trykt indtil nu.

De to første samlinger af sprogsider fra tekst-tv, *Sprognævnet på skærmen 1988/89* og *Sprognævnet på skærmen 1989/90*, fås endnu. De koster 25 kr. pr. stk. (inkl. forsendelse), samlet pris for begge hæfter 40 kr. (inkl. forsendelse). Bestil hæfterne hos Sprognævnet. Adresse, telefon- og telefaxnumre står bag på bladet.

Dansk Sprognavn: *Sprognævnet på skærmen 1990/91 og 1991/92*. Dansk Sprognævns skrifter 19. Dansk Sprognavn og DR/TEKST-TV, 1992. 40 s., 35 kr. (inkl. forsendelse). – Fås kun hos Sprognævnet.

433 ADSTADIG

Hvad betyder adstadig?

Overdrevet munter

Uberegnelig

Langsom.

Se løsningen s. 30.

434 SANKT PETERSBORG

På russisk hedder Leninograd nu "Sankt Peterburg" (altså uden s og med y). På dansk skriver man

Sankt Petersborg (eller Skt. Petersborg).

Det er den form der passer bedst med almindelig dansk udtale.

Sankt Petersborg er byens gamle navn. I 1914 fik den navnet Petrograd, i 1924 Leninograd.

435 BRØSTFÆLDIG

Hvad betyder brøstfældig?

Faldefærdig

Fladbarmet

Glad for våde varer.

Se løsningen s. 30.

436 BALTIKUM

Baltikum bruges som en fællesbetegnelse for de tre baltiske stater, Estland, Letland og Litauen. Ordet stammer fra det latinske navn på Østersøen, Mare Balticum (dvs. Det Baltiske Hav). På dansk staves det med k: Baltikum.

Baltikum (og tillægsordet baltisk) er muligvis i familie med det danske ord bælt som i fx Storebælt.

437 BALTIKUM OG NORDEN

Fællesbetegnelsen de baltiske lande for Estland, Letland og Litauen er ikke et navn. Derfor skrives den med små bogstaver, ligesom fx de nordiske lande og de skandinaviske lande.

De tre baltiske lande kan også omtales som Baltikum. Det er et navn, der skrives med stort på samme måde som fx Norden og Skandinavien.

438 BRUNE KAGER OG BRUNKAGER

Den almindelige betegnelse for nogle af de småkager man spiser ved juletid, er brune kager. Det fremgår af de fleste kogebøger og ordbøger.

Også formen brunkager, i ét ord og uden e, findes dog. Den er nyere og mindre udbredt end brune kager og ser i øvrigt ud til at være almindeligere i såkaldt regionalsprog (som fx jysk) end i rigsmål.

Formen brunkage kom med i Retskrivningsordbogen i 1986.

439 G7

Forkortelsen G7 kommer fra engelsk. Det står for Group of Seven, altså 'gruppe på syv' eller 'de syvs gruppe'.

Det er en betegnelse for de 7 største industrilandene i verden.

Landene er Canada, Frankrig, Italien, Japan, Storbritannien, Tyskland og USA.

Hver side i *Sprognævnet på skærmen 1990/91 og 1991/92* indeholder 6-8 oprindelige tekst-tv-sider. Løsningerne på de to opgaver står s. 15 her i bladet.

HISTORIEN OM ET ORD

Feta

I forbindelse med en retssag mellem Danske Mejeriers Fællesorganisation og den græske stat om retten til at anvende ordet *feta* som betegnelse for en ostetype, blev Dansk Sprognævn i slutningen af 1991 bedt om at give en redegørelse for ordet, dets oprindelse og dets brug i dansk og i andre sprog. Spørgsmålet blev behandlet af Dansk Sprognævns arbejdsudvalg. Udvalgets svar er gengivet i det følgende.

Feta i danske ordbøger

Ordene *feta* og *fetaost* bruges i dansk som en betegnelse på en ostetype. Det fremgår af bl.a. Retskrivningsordbogen, der har ordet med som et fællesnavn med lille bogstav og med bøjningsangivelser. Sådan er ordene *feta* og *fetaost* også behandlet i andre danske ordbøger og leksikoner som har det med (Gyldendals Dansk-dansk Ordbog, 1988; Nudansk Ordbog, 1990; Politikens Lille Danske Ordbog, 1991; Gyldendals Fremmedordbog, 1987; Munksgaards Fremmedordbog, 1986; Gjellerups Fremmedordbog, 1988; Gyldendals Ti-binds Leksikon, 1977; Fakta, 1988).

Også af betydningsangivelserne fremgår det at *feta* bruges om en ostetype, fx

hvid, tør ost i saltlage, der oprindeligt laves af gede- eller fåremælk, men

som i Danmark fremstilles af komælk. (Nudansk Ordbog, 1990).

blød, hvid ost af gede- el. fåremælk blandet med komælk. (Munksgaards Fremmedordbog, 1986).

blød, hvid opr. græsk ost; fremstillet af fåre- eller gedemælk, evt. blandet med komælk, opbevaret i saltlage. Dansk feta fremstilles af komælk og eksporteres til især Iran, Egypten og Grækenland. (Fakta, 1988).

Feta – et italiensk ord i græsk

Det er utvivlsomt at ordet *feta* er moderne græsk (*phéta* = 'skive'), og at dette ord er lånt fra italiensk *fetta* = 'skive'. Det fremgår bl.a. af Gyldendals Fremmedordbog, 1987. Vi har yderligere fået bekræftet af Institut for Nygræsk og Balkanistik, Københavns Universitet, at det italienske ord *fetta* er indlånt i nygræsk i formen *phéta* samtidig med en række andre italienske ord.

Lektor Sysse Engberg på dette institut oplyser videre at ordet *phéta* i græske ordbøger første gang er med i 1709 i Somaveras græsk-italienske ordbog med betydningen 'skive', fx *en skive brød*, men ikke i betydningen 'ost'. I en række ordbøger fra 1882 til 1980 er ordet med udelukkende i betydningen 'skive', men i nogle nyere ordbøger er ordet opført med to betydninger hvor 'skive'-betydningen er den første, og 'ost'-betydningen somme tider er præciseret med tilføjelsen af det græske ord for ost. Sysse Engberg mener at kunne indkredse at betydningen 'ost' i græsk først kommer ret sent, omkring 1940'er-

ne eller 1950'erne, og hun mener yderligere at ordet stadig i dag er kontekstbestemt, således at hvis man på en restaurant beder om feta, vil tjeneren spørge om det er ost man mener eller en skive af noget andet, fx salami eller brød.

Feta i Danmark

I dansk bruges ordet *feta* kun om en ostetype, betydningen 'skive' kendes ikke. Så vidt vi kan konstatere er det brugt første gang i Ostehandlens Leksikon, udgivet af Ostehandlerforeningen i Danmark, 1961. Her står der:

En hvid, blød græsk fåremælksost. Er meget populær på hele Balkanhalvøen. Det karakteristiske ved osten er dens store saltindhold.

I en ostebekendtgørelse fra 1963 omtales *feta* også, men ordet er nok først blevet mere almindelig kendt i bredere kredse i midten eller slutningen af 70'erne.

I pjecen Danske Oste i serien Karolines Køkken, udgivet af Mejeribrugets Hjemmemarkedskontor, 1972, er *feta* med sammen med en opskrift på fetasalat. Ligeledes er der opskrifter med *feta* i Paul Holt: Grøn Gastronomi, 1978, og Elizabeth David: Italiensk Køkken, 1979, og vi har eksempler fra dagspressen med ordet, fx

Den danske mælkeproduktion .. Eksporten af ost er også i kraftig vækst, og her er det Iran, der er den store aftager af den specielle feta-ost. (Jyllands-Posten 23.7.1980).

Feta i andre sprog

Der er en del sprog der benytter ordet *feta* som betegnelse for denne ost.

I svensk bruges ordet ifølge det store svenske leksikon Nationalencyklopedin, 6. bd., 1991. Her står der følgende som tillige bekræfter at ordet i svensk også angiver en ostetype:

(nygrek. feta av ital. fetta 'skiva') en mjuk vit ost med hög salthalt som har sitt ursprung i Grekland, där den tillverkas av får- eller getmjölk. Numera produceras osten även i ett flertal andra länder, t.ex. i Danmark där den görs av komjölk. Fetaost serveras vanligen i grönsakssallader.

I norske ordbøger og leksikoner har vi ikke kunnet finde belæg på at ordet *feta* bruges, men ifølge oplysninger fra Norsk Språkråd bruges det om denne type ost.

I engelsk har vi flere belæg på ordet *feta*, også stavet *fetta*, om osten. Ordet er med i Jens Axelsen: Dansk-Engelsk Undervisning, 1990, med oversættelsen *fetta cheese*. Det er med i The Oxford Encyclopedic English Dictionary, 1991:

feta .. (also *fetta*) a soft white ewe's-milk or goat's-milk cheese made esp. in Greece. [mod.Gk pheta]. (Dvs. *feta* .. (også *fetta*) en blød, hvid fåremælksost eller gedemælksost lavet især i Grækenland. [moderne græsk pheta]).

I bogen Cheeses of the World, udgivet af U.S. Department of Agriculture, 1972, er *feta* også med:

Feta, a white, so-called pickled cheese, is the principal soft cheese made by shepherds in the mountainous region near Athens, Greece. It usually is made from ewe's milk but is sometimes made from goat's milk. In the United States it is made from cow's milk. .. (Dvs. Feta, en hvid, såkaldt saltlagret ost, er den foretrukne bløde ost lavet af fårehyrder i den bjergrige egn nær Athen, Grækenland. Den er normalt lavet af fåremælk, men er nogle gange lavet af gedemælk. I USA er den lavet af komælk. ..).

Heraf fremgår det at ordet *feta* også i engelsk bruges om osten som en type.

I fransk og spansk har vi ikke i vores egne hjælpemidler kunnet finde oplysninger om brugen af ordet *feta*, men vi har fået oplyst af Romansk Institut, Københavns Universitet, at det eksisterer og bruges om osten. Det er således med i den seneste udgave af den store franske ordbog Grand Larousse.

I tysk har vi ikke kunnet finde ordet i tyske ordbøger, men ifølge H. Bergström mfl.: Dansk-tysk ordbog, 1991, bruges et andet ord for osten, nemlig *Weisskäse*.

I italiensk bruges ordet *fetta* kun i betydningen 'skive', men ikke om osten.

Vi har fået oplyst af Jørn Qvonje, Institut for Slavistik, Københavns Universitet, at *feta* ikke bruges på bulgarsk, tyrkisk eller makedonisk; her kalder man osten noget andet. På albansk derimod kaldes osten *feta*, der også betyder 'skive' som på græsk.

PJ

Talestreg og/eller anførselstegn?

Fra Ritzaus Bureau har Sprognævnet fået et spørgsmål om brugen af anførselstegn og talestreg. Bureauet oplyste at man i pressen traditionelt har skelnet mellem talestregen og anførselstegnet. Talestreg blev brugt ved gengivelse af direkte tale, og anførselstegn ved ordrette citater af specielle vendinger. Derudover havde der udviklet sig den praksis på Ritzaus Bureau at man også brugte talestregen ved direkte gengivelse af skriftlige forlæg, fx beretninger, erklæringer og kommunikeer.

Brugen af talestreg var blevet kritiseret af lektor Mogens Meilby ved Danmarks Journalisthøjskole, bl.a. med den begrundelse at talestregen er et specielt nordisk fænomen som ikke forekommer i aviser uden for Skandinavien. Kritikken var mundet ud i kraftig anbefaling af at talestregen helt forsvinder i danske aviser og erstattes af anførselstegnet. Talestregen var derefter blevet afskaffet i Journalisthøjskolens undervisning og i nogle aviser.

Ritzaus Bureau overvejede på denne baggrund at ændre sin praksis, i hvert fald således at der ved citater fra skriftligt materiale skulle bruges anførselstegn og ikke talestreg. Bureauet ønskede dog, før man lagde sig fast på en ny praksis, at få en kommentar fra Sprognævnet.

Henvendelsen fra Ritzaus Bureau blev behandlet af nævnets arbejdsud-

valg. Udvalgets svar er gengivet i det følgende.

Replikker og citater

Såvel talestregen som anførselstegnet er behandlet i Retskrivningsordbogens § 21 om replikgengivelse. I den pågældende paragraf er de to tegn behandlet som principielt ligeværdige og som ensbetydende: Begge bruges til at angive at der er tale om »replikker, direkte tale« – uden hensyntagen til om det drejer sig om fiktive replikker eller om mere eller mindre virkelighedsbundne replikker.

Anførselstegnet er derudover behandlet i sin egen paragraf i Retskrivningsordbogen, § 64. Det fremgår her at man »kan bruge anførselstegn for at vise, at man bruger ord eller sætninger, som er hentet ud af andre tekster og sammenhænge (citater)«, og det nævnes mere specielt at anførselstegn »kan bruges til at markere replikker og citater«.

Skriftligt kildemateriale

Efter Retskrivningsordbogen har anførselstegnet altså et bredere anvendelsesområde end talestregen. Anførselstegnet kan både bruges til at markere replikker og citater, mens talestregen kun kan bruges til at markere replikker. Der foretages ikke i Retskrivningsordbogen nogen udtrykkelig afgrænsning af replikker og citater i forhold til hinanden, men det må dog være klart at citater fra skriftlige kilder (medmindre det drejer sig om skriftlige kilder med replikgengivelse) normalt ikke kan opfattes som replikker, og at det følgelig ikke er i overensstemmelse med Retskrivningsordbogens regler at bruge talestreg

i sådanne tilfælde. Det er således efter Sprognævnets opfattelse fornuftigt at Ritzaus Bureau har besluttet »at der ved citater fra skriftligt kildemateriale bør benyttes citationstegn og ikke talestreg«, på samme måde som bureauet hidtil har brugt anførselstegn ved »direkte, ordrette citater af specielle vendinger«.

Bearbejdede replikker

Vanskeligere er det at vurdere bureauets brug af talestreg i stedet for anførselstegn til gengivelse af mere eller mindre bearbejdede replikker. Når det drejer sig om det rent retskrivningsmæssige, er der ikke tvivl om at en sådan praksis er i overensstemmelse med Retskrivningsordbogen (ligesom det ville være tilfældet hvis bureauet i stedet havde valgt at bruge anførselstegn).

Et andet spørgsmål er så om talestregen kan siges at være et mere hensigtsmæssigt tegn end anførselstegnet til angivelse af replikker i avisartikler. Det må her først bemærkes at den regel for fordelingen af talestreg og anførselstegn som bl.a. Ritzaus Bureau har fulgt, næppe er kendt uden for journalistiske fagkredse. Ingen af medlemmerne af Sprognævnets arbejdsudvalg og ingen af de ansatte i nævnets sekretariat kendte reglen før den blev præsenteret i forbindelse med det foreliggende spørgsmål (inkl. en henvendelse fra Mogens Meilby for nogle måneder siden). At læserne af avisen ikke kender den nævnte regel, er ikke i sig selv en grund til at opgive at følge den. Reglen bygger jo primært på den opfattelse at talestregen i højere grad end anførselstegnet videre-

bringer et signal om at den anførte replik ikke nødvendigvis er en helt ordret gengivelse af den citeredes udsagn. Nævnet er tilbøjeligt til at mene at talestregen faktisk udsender et signal om en mindre grad af autenticitet end anførselstegnet. Denne mindre grad af autenticitet hænger muligvis sammen med at talestregen er forholdsvis udbredt i skønlitteratur til gengivelse af fiktive replikker.

Bevar talestregen

– men stram reglerne

Talestregens diskrete karakter af mindre forpligtende tegn end anførselstegnet kan både have fordele og ulemper. Det er som nævnt en fordel at læseren ved tillempede eller stærkt bearbejdede citater får et præj om at den citerede ikke har sagt helt som anført. Men til gengæld må det betragtes som en ulempe at de samme signaler udsendes til læseren i de tilfælde hvor det citerede udsagn er en helt eller næsten ordret gengivelse af originalreplikken. Hertil kommer at talestregens mere uforpligtende karakter kan friste svage sjæle blandt journalisterne til at bearbejde ordlyden af en replik kraftigere end de måske ville gøre hvis de skulle sætte den i egentlige anførselstegn, med risiko for at replikken også indholdsmæssigt fjerner sig for meget fra kildens udtalelser. – Omvendt må man være opmærksom på at en gennemført brug af anførselstegn om replikker kan give læseren indtryk af en større overensstemmelse med den oprindelige ordlyd end der faktisk er tale om.

Ulemperne ved talestregen forekommer alt i alt så betydelige at der kan være

grund til at stramme reglerne for brugen af den i dagspressen. Argumenterne for helt at erstatte den med anførselstegnet forekommer dog ikke at være tvingende. Specielt det argument at talestregen skulle være en nordisk specialitet, er der efter nævnets opfattelse ingen grund til at tillægge vægt i en diskussion af tegnets berettigelse i danske tekster.

HGJ

Løsninger på opgaverne s. 10

433: Langsom. Man kan fx »bevæge sig i adstadigt tempo«, dvs. gå langsomt og sindigt. 435: Faldefærdig. Man kan fx tale om »et brøstfædigt hus«. Ordet brøst er i familie med brist (= fejl, mangel).

Adresse og telefoner

Dansk Sprognævn
Njalsgade 80
2300 København S

Telefax
31 54 03 60

Postgiro
6 10 17 20

Abonnement mv.
31 54 22 11 (Københavns
Universitets omstillingsbord)

Oplysning
31 54 60 11 (direkte ledning,
mandag-fredag 10-12 og 13-15)

Nyt fra Sprognævnet udgives af Dansk Sprognævn. Det udkommer 4 gange om året og koster 45 kr. (inkl. moms og forsendelse) for en årgang. Man kan tegne abonnement ved at indbetale 45 kr. på Sprognævnets postgirokonto 6 10 17 20.

Usignerede artikler og artikler med initialer giver udtryk for Sprognævnets mening. Artikler med navn giver ikke nødvendigvis i enhver henseende udtryk for Sprognævnets mening.

Eftertryk er tilladt når kilden angives.

Nyt fra Sprognævnet

1992/3 · september

Den indre svinehund.....	1
I åndernes rige.....	3
Nye bøger fra Sprognævnet.....	9
Feta.....	10
Talestreg og/eller anførselstegn?	13

Næste nummer udkommer i december 1992.

Ansvarshavende redaktør:
Erik Hansen

Redaktionssekretær:
Henrik Galberg Jacobsen

ISSN 0550-7332

Tryk: Bianco Luno A/S, København